

TÜRKİYE’NİN ENERJİ YOKSULLUĞU SEMPOZYUMU

**KHAS ENERJİ VE SÜRDÜRÜLEBİLİR
KALKINMA MERKEZİ**

30.4.2021

**“YÜKSELEN ENERJİ FİYATLARI, ARTAN ENERJİ YOKSULLUĞU
VE RESMİN GÖRÜNMEYEN YÜZÜ: “ÖZEL ŞİRKETLERE
GÜZEL DESTEKLER”**

OĞUZ TÜRKYILMAZ

TMMOB MAKİNA MÜHENDİSLERİ ODASI

ENERJİ ÇALIŞMA GRUBU BAŞKANI

Enerjiden yararlanmak modern çağın gereği ve vazgeçilmez bir insan hakkıdır. Toplumun ortak malı olan enerji kaynaklarının araştırılması, bulunması, değerlendirilmesinden başlayarak; üretim, iletim, dağıtım ve satışına kadar sürecin tüm aşamalarında, çevreye, iklime ve doğaya olumsuz etkileri asgari düzeyde tutulmalı ve toplum yararı gözetilmelidir. Bu ölçüt, enerji ile ilgili tüm faaliyetlerde geçerli olmalıdır. Enerjinin tüm tüketicilere yeterli, kaliteli, sürekli, düşük maliyetli ve güvenilir bir şekilde sunulması, temel enerji politikası olmak zorundadır. Bu anlayış ve yaklaşım, enerji ihtiyacının karşılanmasının, bir kamu hizmeti olarak yürütülmesi gereğini ortaya çıkarmaktadır.

Sosyal devlet anlayışında enerjinin tedarik ve sunumu kamusal bir hizmeti gerekli kılmaktadır. Elektrik enerjisinde üretim, iletim ve dağıtım faaliyetleri arasında organik bir bağ söz konusudur ve birbirinden ayrı düşünülemez. Elektrik, doğal gaz, su ve iletişim (telefon, internet vb.) temini ve tüketicilere ulaştırılmasıyla ilgili tüm faaliyetler toplum yararının gözetilmesi gereken kamu hizmetleridir. Bu nedenledir ki, bu üç temel faaliyetin; demokratik ve katılımcı bir anlayışla oluşturulacak; toplum, kamu, ülke çıkarlarını gözetken kamusal bir planlama anlayışı içinde yürütülmesi zorunludur.

Ülkemizde, özellikle son dönemlerde, dağıtımdaki kayıplar ve nihai sektörlerde yer yer % 50'nin üzerine çıkabilen enerji tasarrufu imkânları göz ardı edilmiş ve enerji ihtiyacını esas olarak yeni enerji arzıyla karşılamaya çalışan plansız ve özel sermaye çıkarlarını gözetken bir politika izlemiştir. Enerji ihtiyacını karşılamak üzere genelde ithal enerji kaynakları kullanılmış, fosil kaynakların ithalatına dayalı yüksek maliyetli yatırımlar yapılmış, enerjideki dışa bağımlılık Türkiye için ciddi boyutlara ulaşmıştır.

Çağdaş toplumlarda enerji politika ve uygulamaları; tüm yurttaşların ve toplumun ortak gereksinimleri olan adalet, beslenme, uygun barınma, sağlık, eğitim, güvenli çalışma ve yaşam koşulları, ulaşım, iletişim, kültürel ve sportif hizmetler ve tüm bu hizmet ve faaliyetlerin ihtiyaçlarını karşılayacak ve planlı ekonomik faaliyetlerin gereksineceği miktar ve nitelikte enerjinin; kamu hizmeti olarak, doğal ve toplumsal çevreye olumsuz etkileri asgari düzeyde tutularak ve azami ölçüde yenilenebilir kaynaklara dayalı, etkin ve verimli olarak üretimini, iletimini ve dağıtımını amaçlamalıdır.

Bugüne değin enerji yatırımlarında yalnız azami kar dürtüsü ile hareket eden, doğayı tahrip etmekte beis görmeyen uluslararası tekeli sermaye; Covid-19 küresel salgınının altüst ettiği, eski bir çok kurumun işlevlerini yitirdiği bir süreçte, “enerjide yeni düzen, yeşil enerji, yeşil dönüşüm” slogan ve önermelerini tekrarlayarak, bir masumiyet maskesi ile sahneye çıkmıştır. Ülkemizde de, sermaye kesiminin araştırma ve düşünce kuruluşları yayınladıkları bildiri ile:

“Yeşil Mutabakat, yalnızca bir iklim değişikliği politikası değil, aynı zamanda, AB ve ABD için, yeni bir sanayi politikası, yeni bir ticaret politikası ve dış politika çerçevesidir. AB’nin Türkiye’nin en önemli ihracat pazarı olduğu dikkate alınarak, sanayi, enerji, tarım ve ticaret politikaları yeşil enerji dönüşüm perspektifinden gözden geçirilmeli ve dönüşümde AB ile senkronize bir yol haritası çıkarılmalı ve izlenmelidir.” demektedirler (IKV, SABANCI IPM (IPC), TOBB TEPAV 9.3.2021).

Özel şirketlerin ve finanse ettikleri/destekledikleri düşünce kuruluşlarının, uluslararası ve ulusal ölçekte dil ve söylem değişikliği, iklim krizine karşı kayda değer bir mücadele verme niyetleri olduğunu göstermiyor. Ülkemizde portföylerinde binlerce MW kapasitede linyit, ithal kömür ve doğal gaz santrali bulunan, fosil yakıt ticareti yapan şirketlerin doğrudan ve kurdukları, destekledikleri düşünce kuruluşları eliyle yeşil dönüşümden söz etmeleri, esas beklentilerinin yenilenebilir enerji yatırımlarından ve karbon ticaretinden de yüksek kazançlar sağlamak gerçeğini gizlememektedir.

Özel şirketlerin kârını arttırmayı değil; toplumun yaşamsal enerji ihtiyacının çevreye en az zarar verecek bir yapıda temini ve emekçi halk kesimlerine öncelik veren enerji dönüşümü için, toplum yararını gözeten demokratik bir enerji planı ve programı zorunludur. Bu planlama; enerji üretiminin dayanacağı kaynakların seçimi, yenilenebilir enerji kaynaklarına öncelik ve ağırlık verilmesi, enerji tüketim eğilimlerinin incelenmesi, tüketicilerin bilgilendirilmesi ve enerjinin daha verimli ve tutumlu kullanımı, tüm toplumun ve özellikle emekçilerin ve düşük gelirli toplumsal kesimlerin enerjiye kolayca erişebilmesi yararlanabilmesi, enerji ekipmanlarının yerli üretimi, yatırımların çevresel ve toplumsal etkilerinin doğrudan ve dışsal maliyetlerinin kapsamlı çalışmalarla incelenmesi, toplumsal maliyetleri faydalarından fazla olan, doğal ve toplumsal çevreye zarar verecek olan yatırımlara izin verilmemesi, yatırımın yapılacağı yerde yaşayan insanların hak ve çıkarlarının korunması vb. ölçütler gözetilerek demokratik katılım mekanizmalarıyla yapılmalıdır.

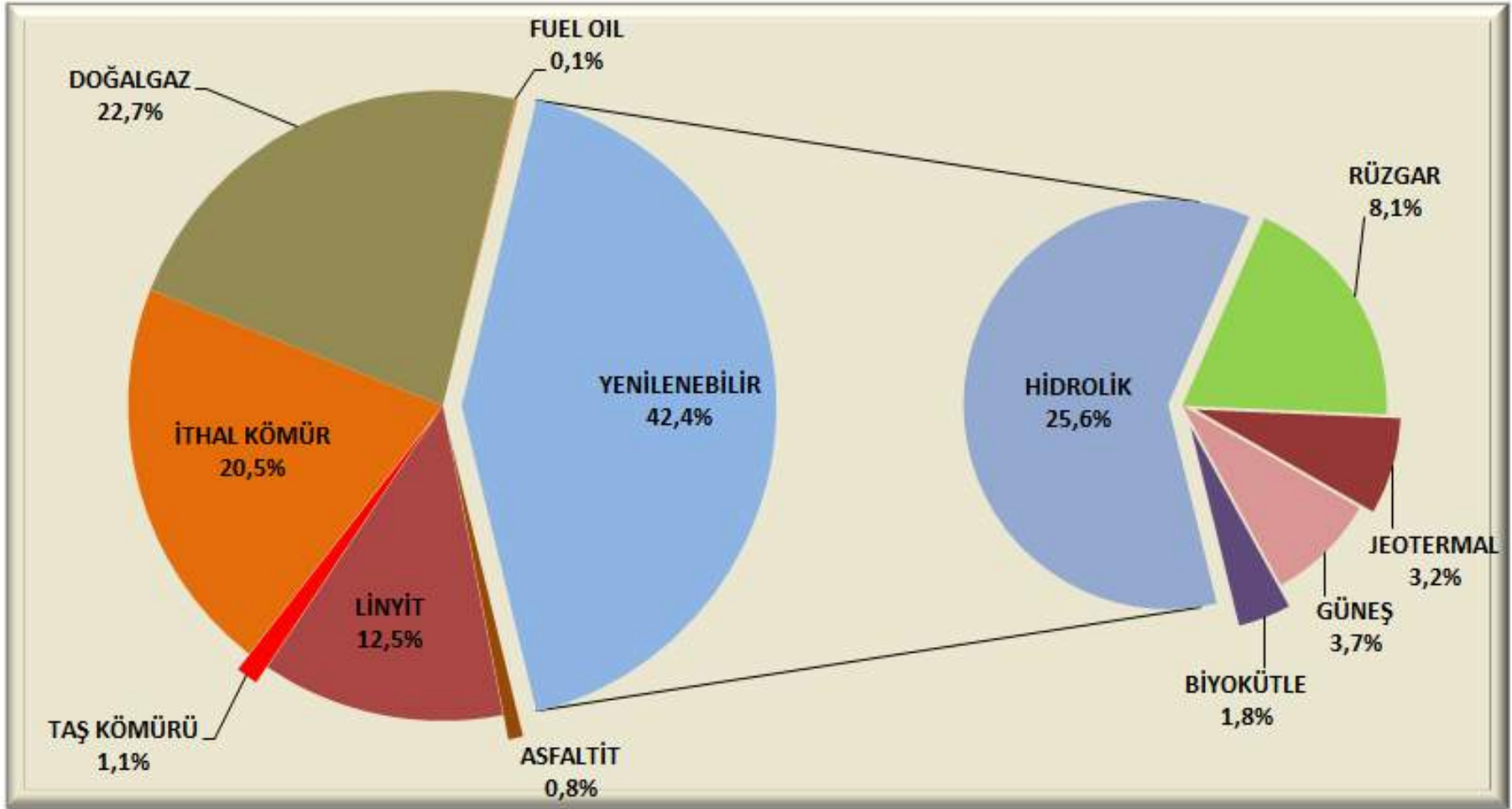
Planlama çalışmalarına; kültür ve tabiat varlıklarını koruyan, çevresel ve sosyal etkileri itibarıyla sorunsuz, bireysel ve toplumsal haklara karşı saygılı, nükleer macera peşinde koşmayan, özelleştirme, taşeronlaştırma ve işçi sağlığı ve iş güvenliğini dikkate alan, toplumsal yararı gözeten ve yeniden etkin kamu varlığını öngören bir anlayış egemen olmalıdır.

Bu Sunumda, elektrik ve doğal gaz fiyatlarında son yıllarda yaşanan yüksek artış ele alınmakta, doğal gaz fiyatlarında etkin olan dış dinamiklere değinilmekte, Resmin Öteki Yüzü bölümünde ise bedelleri elektrik faturalarına eklenerek tüketicilerden tahsil edilen ve elektrik fiyatlarının artışında önemli etken olan özel şirketlere kamudan sağlanan kaynak aktarım mekanizmaları incelenmektedir.

1. ENERJİDE VE ELEKTRİK ÜRETİMİNDE FOSİL YAKITLARA ve DIŞA BAĞIMLILIK

- Ülkemiz enerjide dışa bağımlıdır. 2019'da enerji arzında yerli kaynakların payı yüzde 31'de kalırken, ithal enerji hammaddelerinin payı yüzde 69 olmuştur. Tükettiğimiz doğalgazın yüzde 99'unu, taşkömürünün yüzde 97'sini, petrolün yüzde 92'sini ithal etmekteyiz.
- Enerji ham maddeleri ithalatı; rekor kırarak 60 milyar dolara ulaştığı 2012'yi izleyen yıllarda biraz duraksamış, 2017 yılında yeniden artmaya başlamış ve 2019 yılında 41,6 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Gerek Covid-19 salgını nedeni ile talep artışının olmaması, gerekse petrol fiyatlarındaki düşüş nedeniyle, enerji ham maddeleri ithalat faturası 2020'de yüzde 30 azalmış ve 28,8 milyar dolar olmuştur.
- Ülkemizin enerji maddeleri ithalatında Rusya Federasyonu, Türkiye'nin, doğal gaz ve petrol ithal ettiği ülkeler arasında ilk sırada, kömürde ise ön sıralardadır. Toplam enerji arzındaki payı dörtte bire yakındır. Enerji hammaddeleri ithalatında ise üçte birden fazla paya sahiptir.

2020 Yılı Elektrik Üretiminin Birincil Kaynaklara Dağılımı (Milyon kWh, %)

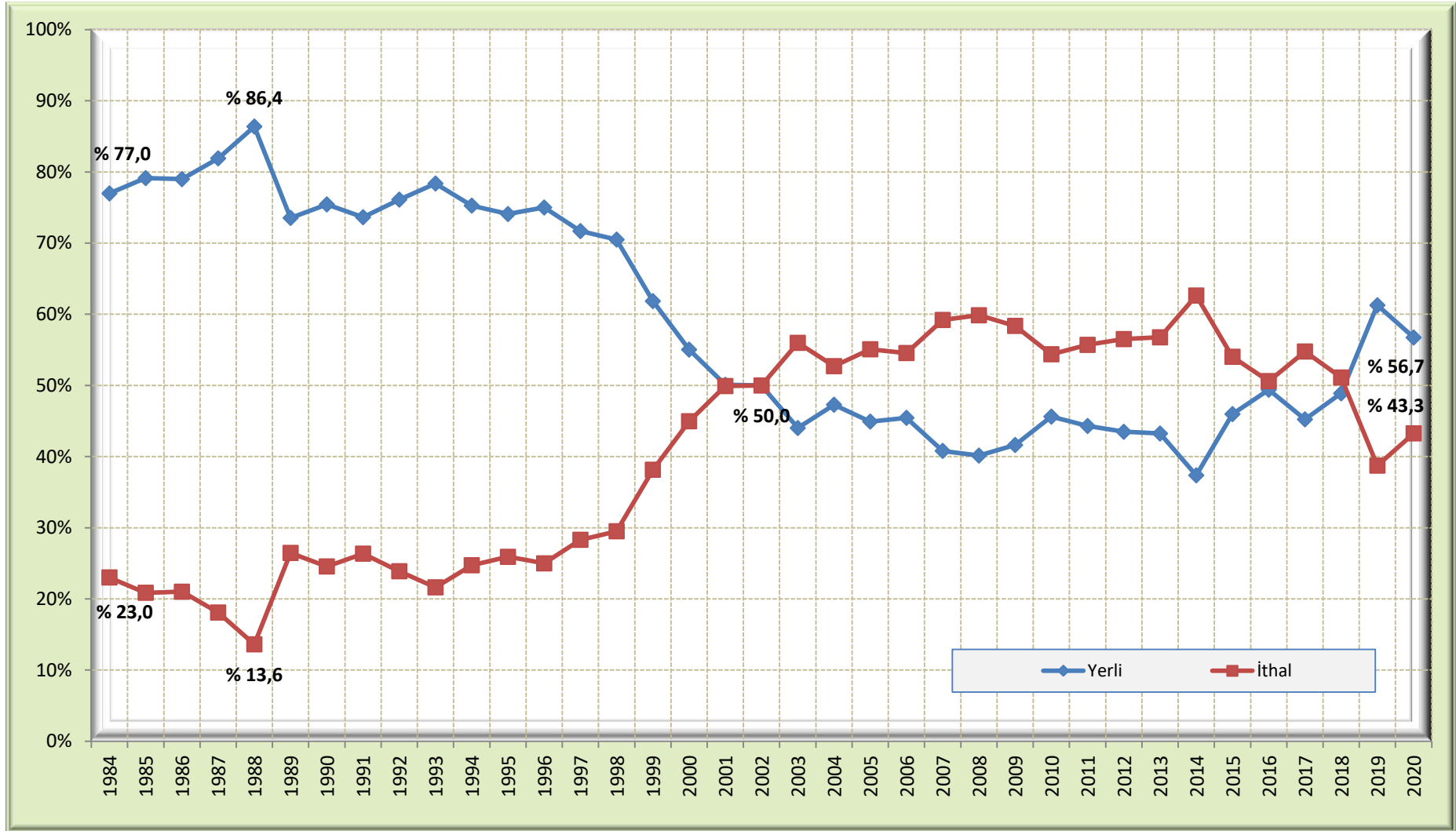

TOPLAM ÜRETİM (Geçici): 305,458,4 GWh

Kaynak: <http://epdk.gov.tr/Detay/Icerik/3-0-23/elektrikaylik-sektor-raporlar>

DEĞERLER GEÇİCİDİR

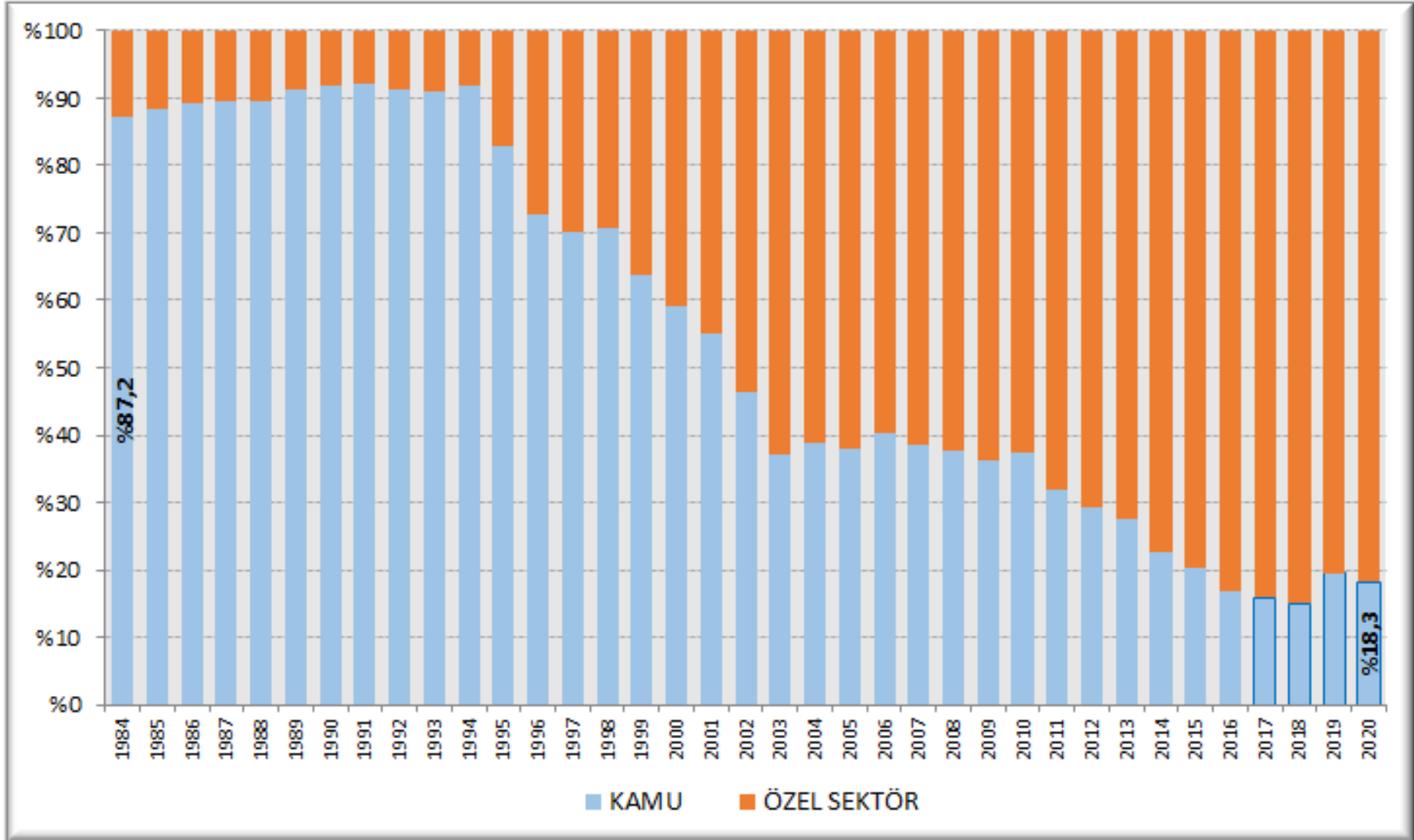
Elektrik Üretiminde Yerli-İthal Kaynak Paylarının Gelişimi, 1984-2020 (%)

Kaynak: TEİAŞ

2020 YILI DEĞERLERİ GEÇİCİDİR

Elektrik Üretiminde Kamu ve Özel Sektör Paylarının Gelişimi, 1984 - 2020 (%)

Kaynak: TEİAŞ

2020 YILI DEĞERLERİ GEÇİCİDİR

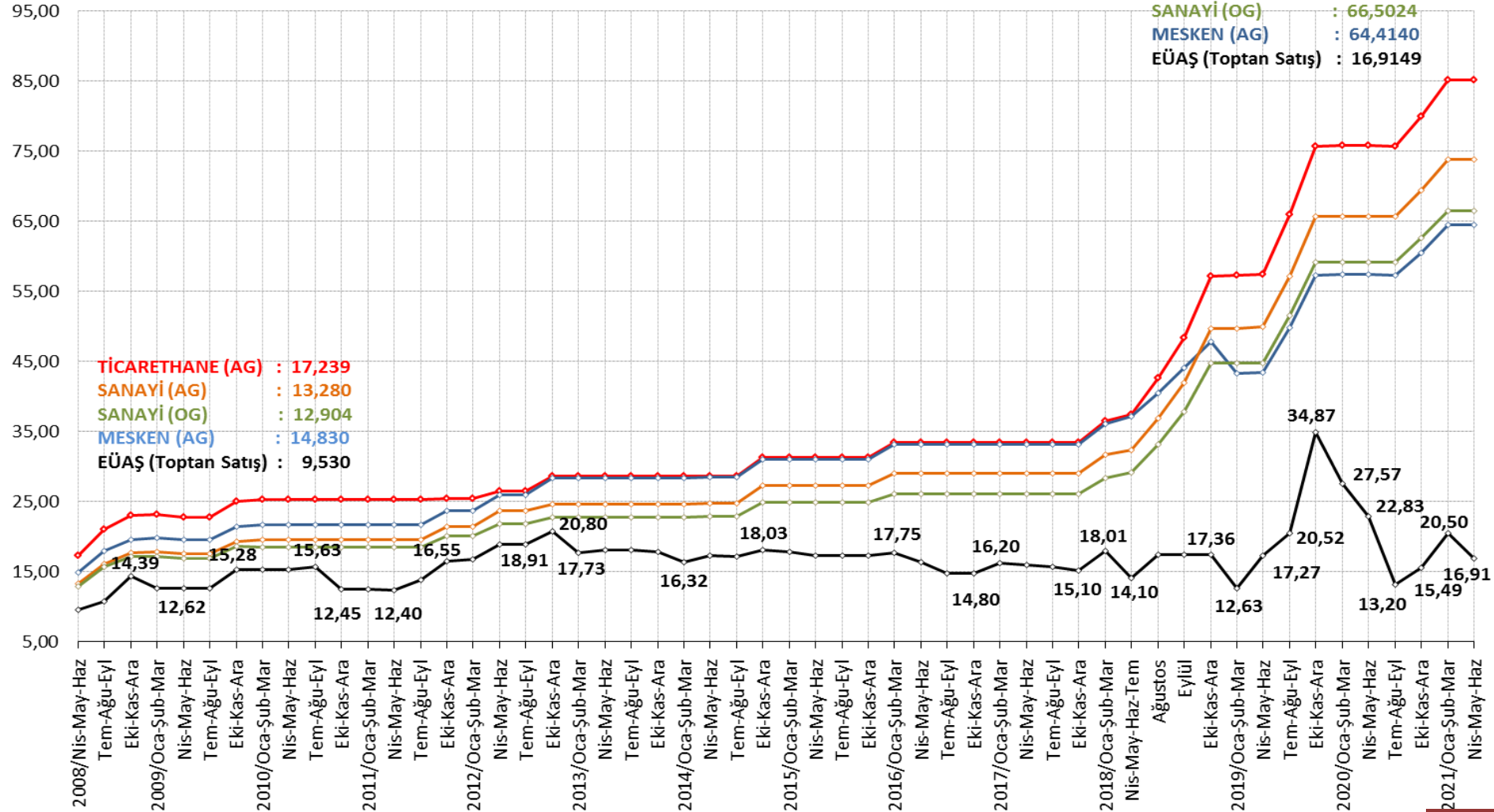
2. YÜKSELEN ENERJİ FİYATLARI, ARTAN ENERJİ YOKSULLUĞU

DAĞITIM SİSTEMİ KULLANICILARINA UYGULANAN TEK TERİMLİ TEK ZAMANLI TARİFELER İLE EÜAŞ (Mülga TETAŞ) TOPTAN SATIŞ TARİFESİNİN (Vergi ve Fonlar Hariç) DÖNEMSEL DEĞİŞİMLERİ

(Kr/kWh)

TİCARETHANE (AG) : 85,1166
SANAYİ (AG) : 73,8219
SANAYİ (OG) : 66,5024
MESKEN (AG) : 64,4140
EÜAŞ (Toptan Satış) : 16,9149

2016-2021 Elektrik Satış Tarife Değişimleri

	Tarife Artış Oranları (%)			Toplam Tüketim İçindeki Payı(2019) (%)
	ENERJİ bedeli	DAĞITIM bedeli	Fatura Toplamı	
MESKEN	85,9	120,1	94,3	21,8
TİCARETHANE	180,3	108,6	152,6	27,5
SANAYİ (AG)	168,8	118,4	153,5	45,0
SANAYİ (OG)	165,3	119,5	155,5	
TARIMSAL SULAMA	177,5	108,9	141,8	3,4

ABONE GRUPLARINA GÖRE ELEKTRİK FİYATLARI VE BİLEŞENLERİ (2021 NİSAN-HAZİRAN)

ABONE GRUBU	ENERJİ		DAĞITIM		VERGİ VE FONLAR		TOPLAM BEDEL (TL/kWh)
	BEDELİ (TL/kWh)	%	BEDELİ (TL/kWh)	%	TOPLAMI (TL/kWh)	%	
KONUT (AG)	0,3967	49,8	0,2474	31,1	0,152	19,1	0,7961
TİCARETHANE (AG)	0,5982	56,5	0,253	23,9	0,2076	19,6	1,0588
SANAYİ (AG)	0,5515	62,5	0,1867	21,2	0,1439	16,3	0,8821
SANAYİ (OG)	0,5444	68,4	0,1207	15,2	0,1306	16,4	0,7957
TARIMSAL SULAMA (AG)	0,5412	58	0,2079	22,3	0,184	19,7	0,9331

Ocak 2016- Ocak 2021 Arası Artış

TÜFE	% 87,0
Elektrik Perakende Satış Tarifesi	% 94,3 - 155,5
EÜAŞ Tarifesi	% 15,5

Yapılan zamlar sonucu dönem borcunu ödemediği için elektriği kesilen abone sayısı ve elektrik yoksulluğu artmış, çağdaş yaşamın her alanında zorunlu ihtiyaç olan elektrik enerjisi kullanımı adeta "lüks kullanım" halini almıştır.

Buna karşın;

- Perakende Satış Tarifesinin belirlenmesinde önemli bir maliyet kalemi olan ve Görevli Tedarik Şirketlerine toptan satış yapan kamu üretim şirketi EÜAŞ tarifesinde dönemler itibarıyla iniş çıkışlar olmakla birlikte 2016 yılı başında 17,75 Kr/kWh olan toptan satış fiyatı, 2021 yılında yüzde 15,5 oranında değişim göstererek 20,5 Kr/kWh olmuştur.
- **Kamu üretim şirketi EÜAŞ'ın toptan satış fiyatlarında yaptığı indirimlerden vatandaşlar yararlanmamıştır.**

- Ülkemizin Rusya Federasyonu, İran ve Azerbaycan ile yapmış olduğu uzun vadeli, boru hatları üzerinden doğal gaz alım ithalat sözleşmeleri, satış fiyatlarının yüksekliğinin yanı sıra;
 - Fiyat güncellemelerinde başka mahreçli gaz satış fiyatlarının değil, petrol fiyatlarının dikkate alınması,
 - Katı “Al ya da Öde” yükümlülükleri,
 - Azerbaycan’la bir sözleşme dışında ithal edilen gaza ihracat yasağı,
 - TANAP Projesinin yüzde 30 ortağı olan BOTAŞ’ın, bu boru hattından taşınan gazı satın almak isteğinde gaz fiyatlarına eklenen yüksek taşıma bedelleri,
 - Satıcı ülkelerin gaz arzını karşılayamamaları halinde cezaya tabi olmamaları vb.

Türkiye aleyhine hükümler içermektedir.

- Maliyetleri yükselten bu etkenlere ek olarak, TL’nin yabancı paralar karşısında yüksek oranlı değer kaybı da; doğal gaz fiyatlarının artmasında etkin olmuştur.

Doğal Gaz, Dışa Bağımlılık ve Artan Fiyatlar (2)

- Doğalgaz, Türkiye birincil enerji tüketiminde 2019 yılında %25,70'lik payla kömür ve petrolün ardından üçüncü sırada yer almıştır. Elektrik üretiminde, sanayide, konutlarda temel bir enerji kaynağı olarak kullanılan doğalgazın %99'undan fazlası ithal edilmektedir. 81 ile yaygınlaşmış olan doğal gazın abone sayısı, GAZBİR çalışmalarına göre, 2020 Aralık sonu itibarıyla, 17.503.491'e ulaşmıştır.
- Doğalgaz ithalatı 2008-2017 yılları arasında %47,9 oranında artmıştı. Ancak, 2018 yılında ekonomik kriz ve yapılan bir dizi zamlarla doğalgaz fiyatlarının çok artması sonucu, doğalgaz tüketimi artmak bir yana gerilemiştir. Gerileme 2019 yılında da sürmüştü, EPDK verilerine göre 2018 yılında 50,282 milyar m³ olan ithalat %10,1 oranında azalmış ve 2019'da 45,207 milyar m³ olmuştur.
- Ancak, 2020'de bu eğilim değişmiş ve doğal gaz ithalatı 2019'a göre %6,45 artmış ve 48,125 milyar m³ olmuştur. 2020'de yurt içi üretim 441,27 milyon m³, ihracat 577,92 milyon m³, tüketim ise 47,987 milyar m³ olarak gerçekleşmiştir. 2020 için doğalgaz tüketim tahminini 52,019 milyar m³ olarak açıklamakta beis görmeyen EPDK; 4,032 milyar m³ tutarında, %8,4'lük bir sapma ile her zaman olduğu gibi yanılmıştı. 2021 için yaptığı 50,865 milyar m³ tahminle, EPDK tüketimin %6 oranında artacağı gibi oldukça iyimser bir kabul yapmıştır.
- 2020'de doğal gazın %69'u boru hatlarıyla boru gazı olarak, %31 ise LNG olarak ithal edilmiştir. LNG ve Azerbaycan'dan yapılan alımların artmasıyla, geçmiş yıllarda ithalat içinde payı %60'lara yaklaşan Rusya Federasyonu'nun payı %33,6'ya gerilemiş, ikinci sırada %24'lük payla Azerbaycan yer almıştır.
- Doğal gaz tüketimi içinde ilk üç sırayı %32'lik payla konutlar, %28,4'le elektrik üretimi %26,5 ile sanayi almıştır.

- 2021 içinde her ay doğal gaz fiyatlarına zam yapan BOTAŞ'ın gaz satış fiyatları; takip eden tabloda verilmiştir. Fiyatlar, 2019 Mart – 2021 Mart döneminde konut aboneleri ve küçük ticari/sınai işletmeler için yüzde 46,34 oranında artmıştır. Aynı dönemde, büyük sanayi kuruluşlarına satılan doğal gazın fiyatı yüzde 7,79 oranında artmıştır. Elektrik üretimi amaçlı gaz tüketimini desteklemek için, doğal gaz yakıtlı elektrik santrallerinin satış fiyatlarında ise artış olmamış ve yüzde 6,00 oranında indirim uygulanmıştır.
- Konutlar ve küçük işyerlerinin doğal gaz faturaları, BOTAŞ'ın yaptığı zamların yanı sıra özel doğal gaz dağıtım şirketlerinin BOTAŞ'tan aldıkları gazı fiyatına eklenen ve sürekli artan Sistem Kullanım Bedelleri ile de artmaktadır. Sistem Kullanım Bedelleri, EPDK tarafından her dağıtım bölgesi ve şirketi için ayrı ayrı belirlenmektedir. Fiyat artışlarının sürekli olarak yansıtıldığı sistem kullanım bedeli, tüketicinin ödediği tutarın üçte birine ulaşmaktadır.

TÜKETİCİ GRUPLARINA GÖRE 2019 MART-2021 NİSAN DÖNEMİNDE BOTAŞ'IN DOĞAL GAZ SATIŞ FİYATLARI

Tüketici Grubu	2019 Mart Dönemi (TL/Sm ³)	2021 (TL/Sm ³)	Artış Oranı (%)
Serbest Olmayan Tüketici	0,890014	1,302475	46,34
1. Kademe Azami (300.000 Sm ³ . Elektrik Üretimi Hariç)	0,890014	1,289579	46,34
2. Kademe (300.000 Sm ³ 'den Fazla. Elektrik Üretimi Hariç)	1,351527	1,456845	7,79
1. ve 2. Kademe Elektrik Üretimi	1,550000	1, 456845	-6,00

	2019 Mart– 2021 Nisan Dönemi Artışı (%)
TÜİK Enflasyon Oranı	30,0
Konut Elektrik Fiyatı	48,1
BOTAŞ Konut ve Küçük İşyerleri	46,3
İstanbul Doğal Gaz Fiyatı	44,4
Ankara Doğal Gaz Fiyatı	43,4

Ankara'da Hane Halkı Aylık Ortalama Elektrik, Doğal Gaz ve Su Harcamaları (Nisan 2021 Fiyatlarıyla)

Harcama Türü	Aylık Tüketim	Birim Fiyat	Tutarı (TL)
Elektrik	230 kWh	0,796 TL/kWh	183,08
Doğal Gaz	89 m ³	2,05 TL/m ³	182,45
Su	15 m ³	5,90 TL/m ³	88,50
Telefon ve İnternet			311,00
TOPLAM			765,03

Aylık harcamaların (2.960,06 TL olan) asgari ücrete oranı: %25,8

İstanbul'da Hane Halkı Aylık Ortalama Elektrik, Doğal Gaz ve Su Harcamaları (Nisan 2021 Fiyatlarıyla)

Harcama Türü	Aylık Tüketim	Birim Fiyat	Tutarı (TL)
Elektrik	230 kWh	0,796 TL/kWh	183,08
Doğal Gaz	76 m³	1,95 TL/m³	148,20
Su	15 m³	4,66 TL/m³	69,90
Telefon ve İnternet			311,00
TOPLAM			712,18

Aylık harcamaların (2.960,06 TL olan) asgari ücrete oranı: %24

- Ülkemizde ~~de~~ enerji yoksulluğu sorunu giderek ağırlaşmaktadır. Toplam istihdamın üçte birinden fazla bir bölümünün sosyal güvenlik sistemi dışında sigortasız ve yüzde 60'ından fazlasının asgari ücret düzeyinde ücretle çalıştığı günümüz Türkiye'sinde, geniş anlamda işsiz sayısı 10 milyonu geçmiştir.
- CHP Milletvekili Ömer Fethi Gürer'in soru önergesini yanıtlayan ETK Bakanı Fatih Dönmez'in verdiği bilgilerden, 2020'nin ilk dokuz ayında toplam tutarı 101 milyon TL ödenmemiş borçtan dolayı 107 bin konut elektrik abonesinin, 399 milyon TL ödenmemiş borçtan dolayı da 51 bin konut doğal gaz abonesinin sözleşmelerinin fesh edildiği ve elektrik ve gazlarının kesildiği anlaşılmaktadır. Oysa, ortalama borç tutarı bin liranın altında olan 107 bin konutta oturan dört yüz binden fazla yurttaş karanlığa, borçları sekiz bin liradan az olan iki yüz bin yurttaş soğuğa mahkum edilmeyebilir, toplam 500 milyon TL kamu kaynaklarından karşılanabilirdi.
- İktidar, bal tutan parmakları yalayan yandaş küçük bir azınlığa odaklanmakta, kredi kartlarının borçlarını, kiralalarını, elektrik, doğal gaz, su, telefon, internet faturalarını ödeyemeyen, açlıkla, yoklukla boğuşan milyonların yaşadığı sıkıntıları yok saymaktadır. Kar garantili projelerde şirketler her türlü cezadan muaf kılınır ve kazançları güvence altına alınırken; işsizlik ve pahalılıkla boğuşan milyonlarca emekçi, emekli, esnaf ve işsizlerin sorunların çözümü için tek bir adım atmadan, hiçbir ekonomik destek vermeksizin evlerine kapatılan, aylardır salgından bunalmış kitlelere sabır ve tevekkül önerilmesinin yorumunu size bırakıyorum.

- Covid-19 salgını nedeniyle, daha önce de işsiz olup şimdi iş bulma umudunu tümüyle yitirenler, salgın nedeniyle işyerlerinin daralma, küçülme ve kapanması nedeniyle işten çıkarılanlar, asgari ücretin yarısına bile varmayan düşük ücretlerle çaresiz çalışanlar, kapanan/kapatılan çok sayıda küçük işyerinin sahibi ile sayıları on milyonu geçen işsiz yurttaşlar, küçük üreticiler, düşük emekli maaşları ile yaşamlarını sürdürmeye yeterli olmayan emekliler, bütün bu kesimlerden on binlerce yurttaş; elektrik, doğal gaz, su, telefon, internet faturalarını ödeyememekte, elektrik ve gazlarının kesilmesi ile enerji yoksulları arasına katılmaktadır.
- Bu durumu önlemek için kriz koşulları sona erene kadar zor durumdaki tüm yurttaşların ve kapanan küçük işletmelerin elektrik, su, doğal gaz, internet ve telefon hizmet bedelleri kamu tarafından karşılanmalıdır.

3.ÖZEL ŞİRKETLERE GÜZEL DESTEKLER

ELEKTRİK ÜRETİMİNİN ÖZELLEŞTİRİLMESİNDEN SONRA ŞİRKETLERE VERİLEN EK DESTEKLERDEN ÖRNEKLER

- YEKDEM
- KAPASİTE MEKANİZMASI
- KÖMÜR SANTRALLARINA ALIM GARANTİSİ VE ÇEVRE İZİNİ TEŞVİKİ

Yenilenebilir enerji kaynaklarından elektrik üretiminin ciddi oranda artmasını sağlayan YEKDEM'in, 2010 yılında belirlenen, enerji alım fiyatlarının başlangıçta o günün maliyetleri ile uyumlu olduğu söylenebilir. Ancak yenilenebilir enerji kaynaklarından elektrik üretim teknolojilerindeki gelişme eğilimi ve bu gelişmelerin sonucu olarak yatırım maliyetlerinde büyük düşüşler olacağı öngörülmesine rağmen, 2013 yılındaki Bakanlar Kurulu Kararı ile 2016-2020 döneminde de, YEKDEM'e önceki şartlarla devam edilmesi kararlaştırılmıştır. Böylece, maliyetler düşerken YEKDEM kapsamında yüksek bedel ile USD cent olarak yapılan alımların yükü, TL'nin dolar karşısında değer kaybının da etkisi ile, daha da artmıştır. Sonuçta, özel firmalarca üretilen elektrik enerjisine yüksek fiyatla alım garantisi verilmesi, çok büyük santrallerin bu uygulamadan yararlandırılmaları, öz tüketim şartının (özellikle gerçek sahiplerinin kimlikleri konusunda çeşitli iddialar öne sürülen ve kurulu gücü toplamda 6.000 MW'ı geçen lisanssız GES'lerde) hakkıyla uygulanmaması, denetimsizlik iştah kabartmış ve bir yandan doğayı-çevreyi olumsuz yönde etkileyen bir çok yatırıma yol açılmış, diğer yandan da yurttaşların elektrik faturalarının tutarı yükselmiştir.

Özel sektöre ait akarsu HES, rüzgâr, jeotermal ve güneş santrallerinin neredeyse tamamı, ayrıca bazı büyük Barajlı HES'ler de YEKDEM desteğinden yararlanmıştır ve yararlanmaya devam etmektedir. 2020 yılı Türkiye toplam elektrik tüketiminin yaklaşık dörtte biri YEKDEM kapsamındaki tesislerden alınmıştır.

2018-2020 DÖNEMİ YEKDEM ÖDEMELERİ

YIL	YEKDEM KAP. ÜRT. ELK.(MWh)	PİYASA TAKAS FİYATI(PTF) TL/ MWh	ÜRT.ELK.PTF ÜZERİNDEN KARŞILIĞI MİLYAR TL	PTF ÜSTÜ FAZLA ÖDEME TUTARI MİLYAR TL	TOPLAM ÖDEME MİLYAR TL
2018	62.505.400	233,10	14,57	11,60	26,17
2019	78.676.600	268,14	21,12	16,92	38,04
2020	73.404.819	285,17	20,99	25,35	46,34
2018-2020 TOPLAMI	214.580.819		56.68	53,87	110,55

“Kapasite Mekanizması” diğer bazı ülkelerde arz eksikliği riski olduğu durumlarda uygulanmaktadır. Ülkemizde ise, yapılan plansız yatırımların ardından arz fazlalığı ortamında, özel şirketlere destek sağlamanın yöntemlerinden biri olarak görülmektedir. Sistemde mevcut olan toplam kurulu güç ve bu gücün üretim kapasitesi, ihtiyacın çok üzerindedir. Kapasite Mekanizması aslında kapasite eksikliğine önlem olarak uygulanması gerekirken bugün Türkiye’de tam tersine kapasite fazlası olduğu dönemde uygulanmaktadır. Bir yandan ihtiyacın üzerinde kapasite olmasına rağmen, bürokratik formalitelerini yerine getiren yatırımcılar için yeni santral yatırımlarına kolaylıkla izin verilmekteyken, diğer yandan EPDK tarafından 12 Nisan 2021’de ilgililerin görüşüne açılan yönetmelik değişikliği taslağı ile (kapsam bir kez daha genişletilerek) daha önce kapsam dışı olan Yİ (Yap İşlet) santrallerinin ve yaşı 13 yıldan büyük olan ithal yakıtlı santrallerin de, verimlilik oranları %50’nin üzerinde olması kaydıyla, 1 Temmuz 2021’den itibaren Kapasite Mekanizmasından faydalanmalarının sağlanması yönünde adımlar atılmaktadır.

Elektrik Piyasası Kapasite Mekanizması Kaynak Tiplerine Göre Yapılan Ödemeler

YAKIT / KAYNAK	KAPASİTE MEKANİZMASI								
	2018			2019			2020		
	SANTRAL SAYISI	KURULU GÜÇ (MW)	ÖDENEN (Milyon TL)	SANTRAL SAYISI	KURULU GÜÇ (MW)	ÖDENEN (Milyon TL)	SANTRAL SAYISI	KURULU GÜÇ (MW)	ÖDENEN (Milyon TL)
DOĞAL GAZ	12 Adet	9.632	718,3	12 Adet	9.688	632,4	15 Adet	9.861	816,67
KÖMÜR (İTHAL+YERLİ)	3 Adet	4.515	34,1	6 Adet	6.255	107,7	5 Adet (**)	4.935	45,07
KÖMÜR (YERLİ) (*)	14 Adet	6.583	654,8	15 Adet	6.583	1.133,6	15 Adet	6.583	1.183,18
HİDROLİK	---	----	----	10 Adet	1.674	126,3	10 Adet	1.674	155,31
TOPLAM	28 Adet	20.730	1.407,1	43 Adet	24.200	2.000,0	45 Adet	23.053	2.200,23

(*) 9 Adedi özelleştirilen santraller

2021 Bütçesi 2,6 Milyar TL

(**) Bu kapsamda başvurusu kabul edilen 5 santral olmasına rağmen sadece 2 santralde ithal kömür yerli kömürle karıştırılarak yakılmıştır

Yerli Kömürden Üretilen Elektriğe Sabit Fiyatla Alım Garantisi (1)

- Özelleştirmeler ve özel yatırımcılar tarafından 2014-2016 arasında yeni yerli kömür santralleri kurulmasının ardından, santral işletmecilerinin istemiyle, yerli kömür kaynaklarından elektrik üretim maliyetlerinin piyasada oluşan elektrik satış bedellerinin üzerinde olduğu gerekçesiyle, Ağustos 2016'da Bakanlar Kurulu Kararıyla bu santrallerin üretimlerinin **belirlenecek bir kısmının**, TETAŞ (artık EÜAŞ) tarafından piyasa fiyatından daha yüksek bedel ile alınmasını temin edecek düzenlemeler yapılmıştır.
- 2018 ve daha sonrasına yönelik olarak ise, Aralık 2017'de Bakanlar Kurulu Kararı ile alım garantisi uygulama süresi 7 yıl (2024 yılı sonuna kadar) olarak belirlenmiştir. İzleyen dönemlerde, alım birim fiyatının her yıl tekrar belirlenmesi yerine üçer aylık dönemlerle, bir formül ile TÜFE, ÜFE ve dolar kuruna göre ve asgari 5 USD cent/kWh, azami 5,5 USD cent/kWh olmak üzere güncellenmesi uygulamasına geçilmiştir.

Yerli Kömürden Üretilen Elektriğe Sabit Fiyatla Alım Garantisi (2)

	Eylül-Aralık 2016	2017	2018	2019	2020
ALIM MİKTARI (GWh)	6.000	18.000	20.815	24.004	28.260
ALIM FİYATI (TL/MWh)	185	185	201,35 + 3'şer aylık eskalasyon	285 + 3'er aylık eskalasyon	Son üç ayda: 373,4

Sabit birim fiyat ile elektrik alımının, **tümünün**, ilgili dönemde Piyasa Takas Fiyatının sabit alım fiyatından düşük olduğu saatlerde yapılacağı **kabulüyle**:

YAKIT / KAYNAK	TAHMİNİ İLAVE ÖDENEN (Milyon TL)				
	Eylül-Aralık 2016	2017	2018	2019	2020
KÖMÜR (İTHAL+YERLİ)	-----	-----	42	76	89
KÖMÜR (YERLİ)	300	800	958	2.024	2.169
TOPLAM	300	800	1.000	2.100	2.258

Eylül 2016 - Aralık 2020 döneminde PTF üzeri ödeme : Yaklaşık 6,25 milyar TL

ÖZEL ŞİRKETLERE YAPILAN KAYNAK AKTARIMININ ARA TOPLAMI

	YEKDEM ÖDEME TOPLAMI MİLYAR TL	KAPASİTE MEKANİZMASI ÖDEME TOPLAMI MİLYAR TL	YIL TOPLAMI MİLYAR TL
2018	26,17	1,41	27,58
2019	38,04	2,00	40,04
2020	46,34	2,20	47,56
TOPLAM	110,55	5,61	115,18

Yerli kömür santrallerinden yapılan alımların açıklanmayan ancak Piyasa Takas Fiyatının üzerindeki kısmının dahi (Eylül 2016 - Aralık 2020 döneminde) 6 milyar TL'yi geçtiğini hesap ettiğimiz ödemelerin kesin tutarı ve doğal gaz yakıtlı santrallara maliyetinin altında satılan gazdan ötürü sağlanan destek de eklendiğinde, esas olarak faturalara yansıtılarak tüketicilerden tahsil edilen ve kamu eliyle özel elektrik şirketlerine aktarılan tutarın 115 milyar TL'den çok daha yüksek olduğu söylenebilir.

Ürettikleri elektriği yüksek fiyatla satan yerli kömür yakıtlı santrallara, **ÇEVRE İZNI** belgeleri olması halinde, satış tarifelerine %3 fiyat farkı uygulamasına başlanması da, özel şirketlere güzel desteklerde sınır tanınmadığını göstermektedir.

İhtiyacın Üzerinde Kurulu Güç Ödenmeyen Krediler

2020 içinde elektrik talebinin en fazla olduğu 3.9.2020 günü ölçülen puant güç 49.851,9 MW olup, 2020 yıl sonu kurulu gücü olan 95.890,6 MW'nin yüzde 52'sidir. Başka bir ifade ile, kurulu güç, puant güçten yüzde 92 fazladır. Dünyada elektrik sistemi için kurulu gücün puant talepten %20-25 fazla olması yeterli kabul edilebilmektedir. Cumhurbaşkanlığı 2019 Programı, 2019 yılı kurulu gücüne yakın bir güçle 467 TWh elektrik üretilebilir diyor. Yani, Cumhurbaşkanlığına göre, 2019'da tüketilen 304,6 TWh elektriğin yüzde 53 daha fazlasını üretme kapasitesi var. ETKB elektrik talebini 2030 için 440 TWh, 2040 için 591 TWh olarak tahmin ediyor. Son üç yıldır elektrik tüketimi artmıyor. Mevcut kurulu güce ek olarak fiziki yatırım aşamasında olanlar ve yatırım öncesi süreçte olan projeler de eklendiğinde (Akkuyu NGS hariç) 119.000 MW'a ulaşacak bir kapasite söz konusu. Böylece 2035'lere kadar olan talebi karşılayacak bir güç var.

İhtiyacın Üzerinde Kurulu Güç Ödenmeyen Krediler

Bu arz fazlalığının yanı sıra, özel elektrik üretim ve dağıtım şirketlerinin bankalara yüklü kredi borcu da var. BDDK verilerine göre, Şubat 2021’de, 254,6 milyar TL kredi ile toplam ticari kredilerin yüzde 6,8’ini kullanan elektrik, gaz ve su kaynakları üretim, dağıtım sektörü, 15,7 milyar TL’lik takipteki kredi ile, takipteki krediler içinde yüzde 10,4 pay sahibi ve dördüncü sırada yer alıyor. Talebin çok önünde giden, gereksiz ve atıl kurulu güç yatırımlarının yurt dışı krediler ile finanse edildiği, bu durumun da ülkenin dış borcunu da arttırdığı, genel olarak da dış borç içinde özel sektör kredi borçların ağırlıkta olduğu da göz ardı edilmemeli. Son çözümlerde, ülkenin toplam dış borcunun ağır yükü, yurttaşlara yeni zamlar ve vergilerle yüklenmiyor mu?

YEŞİL BİR ÇEVRE, MAVİ BİR GÖKYÜZÜ, YAŞANABİLİR BİR DOĞA İÇİN, TOPLUM ÇIKARLARI DOĞRULTUSUNDA, ADALETLİ VE DEMOKRATİK ENERJİ POLİTİKA VE UYGULAMALARI İÇİN

Sorunları aşmak ve krizden mümkün olan en çabuk şekilde ve en az hasarla çıkabilmek için; yurttaşların ve toplumun vazgeçilmez gereksinimlerinin karşılanmasında kamu mülkiyeti, kamusal hizmet ve toplumsal yarar esaslarını temel alan demokratik bir planlama ve toplumsal kalkınma perspektifi ile kamucu, toplumcu bir programın uygulanması gereklidir. Şirketlerin değil, yurttaşların ve toplumun çıkarlarını gözeten, sermaye kesimlerinin karını arttırmayı değil, yurttaşların ve toplumun yaşamsal enerji ihtiyacının yeşil bir çevre, mavi bir gökyüzü, yaşanabilir bir doğa hedefleri ile uyumlu ve çevreye en az zarar verecek bir yöntemle, güvenilir ve kolayca erişilebilir şekilde kamusal bir hizmet olarak temini için, toplum yararını gözeten adaletli ve demokratik bir ulusal kalkınma planı ve programı oluşturulması ve uygulanması zorunludur.

Başarısız, Yanlış Enerji Politikalarına Son! Kamu Hizmetleri Kamu Kuruluşları Eliyle Verilmeli!

- Bu yaklaşımın bir parçası olarak; enerji sektörünü özel tekellerin kâr egemenliğinden çıkarıp kamusal bir düzleme aktarma, toplum çıkarlarını gözeten, kamusal planlama esaslı, yenilenebilir kaynaklara dayalı, düşük karbon salımlı bir ekonomiye yönelme ve enerjiyi azami ölçüde verimli kullanarak enerjide demokratik bir denetimi/programı gerçekleştirme ihtiyacı vardır.
- Demokratik enerji politikalarını ve programını önce hayal etmeliyiz. Kimse hayallerimize ket vuramaz. Sonra tasarlamak, kurgulamak, geliştirmek ve uygulamak için yoğun bir şekilde çalışmalıyız.
- Demokratik enerji programı, emeğin tarihsel kazanımlarını, örgütlülüğünü ve sosyal devleti sermayenin çıkarları lehine yok eden; sağlık, eğitim dâhil tüm alanları piyasa uygulamalarına açan neoliberal politikaları değiştirmeyi esas almaktadır. Emeği en yüce değer sayan, siyasal, ekonomik, sosyal yönleriyle bütünlüklü, toplumcu bir demokratikleşme siyasal programının, eşit, özgür, adil bir topluma ve bağımsız ve demokratik bir ülkeye ulaşma mücadelesinin ayrılmaz bir parçasıdır.

Başarısız, Yanlış Enerji Politikalarına Son! Kamu Hizmetleri Kamu Kuruluşları Eliyle Verilmeli!

- **ŞİMDİ, UZUN YILLARDIR İZLENEN VE ARTIK TIKANDIĞI, BAŞARISIZ OLDUĞU AYAN BEYAN ORTADA OLAN ÖZELLEŞTİRME, PİYASALAŞTIRMA ESASLI POLİTİKALARA SON DEMENİN, ENERJİ, SAĞLIK, EĞİTİM VB. TOPLUMSAL İHTİYAÇLARININ KAMU HİZMETİ OLARAK KAMU KURULUŞLARI ELİYLE, TOPLUM ÇIKARLARINI GÖZETEN DEMOKRATİK KAMUSAL PLANLAMA ANLAYIŞI İLE VERİLMESİNE DAYALI PROGRAMLARI, POLİTİKALARI, KURUMSALLAŞMAYI VE İŞLEYİŞİ TASARLAMANIN VE UYGULAMANIN ZAMANIDIR.**

1) Virüs salgını nedeniyle;

- İşyeri kapanan, işten daimi olarak çıkarılan, ücretsiz izinle evine gönderilen, iş bulamayan ve uygulanan yasaklar nedeniyle çalışma imkânı bulamayan yurttaşların ödeyemeyeceği elektrik, doğal gaz, su, telefon ve internet faturaları kriz koşulları sona erene kadar kamu tarafından karşılanmalı;
- İşten çıkarmalar koşulsuz yasaklanmalı;
- İşsizlik sigortasından işsiz kalan her emekçi yararlanabilmeli;
- Tüm yoksul ailelere her ay düzenli maddi yardım yapılmalıdır.

2) Enerji sektöründe ve tüm kamusal hizmetlerde özelleştirmelere son verilmelidir.

3) Tüm yurttaşlar sağlık hizmetlerinden ücretsiz yararlanmalıdır.

- 4) Çok ciddi bir sorun olan ve giderek çoğalan enerji yoksulluğunun yakıcı etkilerini azaltmak için, enerji yoksullarına kamusal destekler mutlaka sağlanmalı, bu kapsamda:
- Elektrik yardımının, hane halkı sayısından bağımsız olarak, aylık 150 kWh'lık üst sınırı 230 kWh'a yükseltilmeli ve kapsamı genişletilmeli;
 - Doğal gaz altyapısının bulunduğu, konut özelliklerinin uygun olduğu her yerde kömür yerine doğal gaz yardımı yapılmalı;
 - Yerel yönetimler ücretsiz veya düşük bedelle su desteği vermelidir.
- 5) Enerji girdilerindeki ve ürünlerindeki yüksek vergiler düşürülmeli, elektrik faturalarına eklenerek konut abonelerinden zorla tahsil edilen TRT payı, kayıp/kaçak ve dağıtım şirketlerine ilave kazançlar sağlayan tüm kalemler iptal edilmelidir.
- 6) Ticari olmayan tüketiciler için temel bir ihtiyaç olan elektrik, doğal gazı ve iletişim fiyatları üzerindeki KDV yüzde 18'den yüzde 1'e, suda yüzde 8'den yüzde 1'e düşürülmeli, yüzde 10 olan Özel İletişim Vergisi ve doğal gazdaki ÖTV kaldırılmalıdır.

Bu Çalışmanın da bir parçası olduğu TMMOB Makina Mühendisleri Odası Türkiye Enerji Görünümü Sunumunu

- **Birlikte hazırladığımız Orhan Aytaç ve Yusuf Bayrak'a,**
- **Çalışmalarımızın geliştirilmesinde görüş ve önerileri ile katkı koyan ODTÜ Mezunlar Derneği Enerji Komisyonu Üyelerine ve TMMOB Makina Mühendisleri Odası Enerji Çalışma Grubu Üyelerine ve Danışmanlarına,**
- **Çalışmalarımıza her zaman destek olan TMMOB Makina Mühendisleri Odası Yönetici ve Çalışanlarına**

TEŞEKKÜRLERİMLE...

İLETİŞİM: oguz.turkyilmaz@mmo.org.tr

**KİRLENMEDEN, KİRLETMEDEN,
BARIŞ İÇİNDE, EŞİT, ÖZGÜR, ADİL,
AYDINLIK BİR DÜNYA VE
BAĞIMSIZ VE DEMOKRATİK BİR TÜRKİYE DİLEĞİYLE...**

